

УДК: 371.134:376

Воронін Д.Є.

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Постановка проблеми. Ставлення людини до внутрішнього світу в розумінні його формування й розвитку, пізнання самого себе, також до світу зовнішнього – природи, суспільства, інших людей свідчить про рівень її професійної компетентності. Водночас вона визначає глибину цього ставлення; саме в цих стосунках відбиваються всі властивості, здібності й якості людини. Професійної компетентність є багатогранним поняттям і відбиває “... рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини...”, включає не тільки його соціальні, а й природні якості. Тому, поряд з компетентністю праці, побуту, мислення, поведінки, спілкування, адаптивною культурою треба виділити й компоненти здоров’я, що

насправді й зумовлює подальший розвиток усіх різновидів компетентності і має передумовою формування людини як цілісного індивіда, охоплюючи усі сторони життя. В Україні фізична реабілітація, як освітньо-професійна дидактична галузь, знаходиться на етапі свого формування. Поштовхом для її розвитку стало внесення спеціальності „Фахівець з фізичної реабілітації” 1998 року до Державного класифікатора професій, що значно стимулювало розроблення науково-концептуальної бази спеціальності, її теоретичних засад, обґрунтування змістовної специфіки професійної підготовки майбутніх реабілітологів.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні фахівців з фізичної реабілітації готують понад двадцять вищих навчальних закладів, переважно підпорядкованих Міністерству освіти і науки України та Державному комітету з питань фізичної культури і спорту. Разом з тим, результати аналізу педагогічної літератури свідчать, що в теорії професійної освіти цілісний підхід до розв'язання проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації відсутній, незважаючи на вивчення окремих аспектів їх професійної підготовки (Г.М.Бойко, В.О.Кукса, Ю.О.Лянной, О.І.Міхеєнко, В.П.Мурза, В.М.Мухін, М.М.Окса, Л.П.Попов та ін.). Отже, наразі є актуальною проблема вдосконалення змісту, структури, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців реабілітаційно-оздоровчої сфери, визначення організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності формування їх професійної компетентності. Ефективність формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації залежить від конструктивності запропонованої моделі та забезпечення умов її успішної реалізації у навчальному процесі. У зв'язку з цим **метою статті** є обґрунтування інтегративної моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації як

представників соціономічних професій типу “людина – людина”.

Результати дослідження та їх обговорення. Під професійною компетентністю фахівця з фізичної реабілітації ми розуміємо відносно стану структуру професійної самосвідомості та інтегральну характеристику діяльності фахівця, що полягає у володінні ним достатнім об'ємом фахових знань, умінь і навичок, професійно значущими особистісними якостями і вміннями, що в сукупності, забезпечують успішне виконання професійних функцій у соціально визнаній і зафіксованій суспільством сфері реабілітаційно-оздоровчої діяльності.

На нашу думку, професійна компетентність як інтегральна характеристика діяльності фахівця з фізичної реабілітації, включає три компоненти: когнітивний - володіння спеціальними знаннями; операційний - здатність до їх реалізації на практиці через сформовану систему спеціальних умінь і навичок; аксіологічний - інтеріоризація системи професійних цінностей реабілітаційної практики як норма професійної діяльності, що була засвоєна в ході професійно-практичної підготовки студентів.

У процесі розроблення моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації ми дотримувались принципів теорії систем (В.В.Дружинін, Д.С.Конторов [1], Я.Г.Науїмін). Морфологічний принцип системології вимагає з'ясування структури професії фахівця з фізичної реабілітації як цілісної системи, визначення її складових, їх сутності взаємозв'язків між ними. Функціональний принцип потребує вивчення умов, в яких формується та розвивається професійна компетентність студентів як необхідна умова виконання ними професійних функцій. Застосування вказаних принципів дозволило нам розробити інтегративну модель формування професійної компетентності майбутніх реабілітологів (рис. 1).

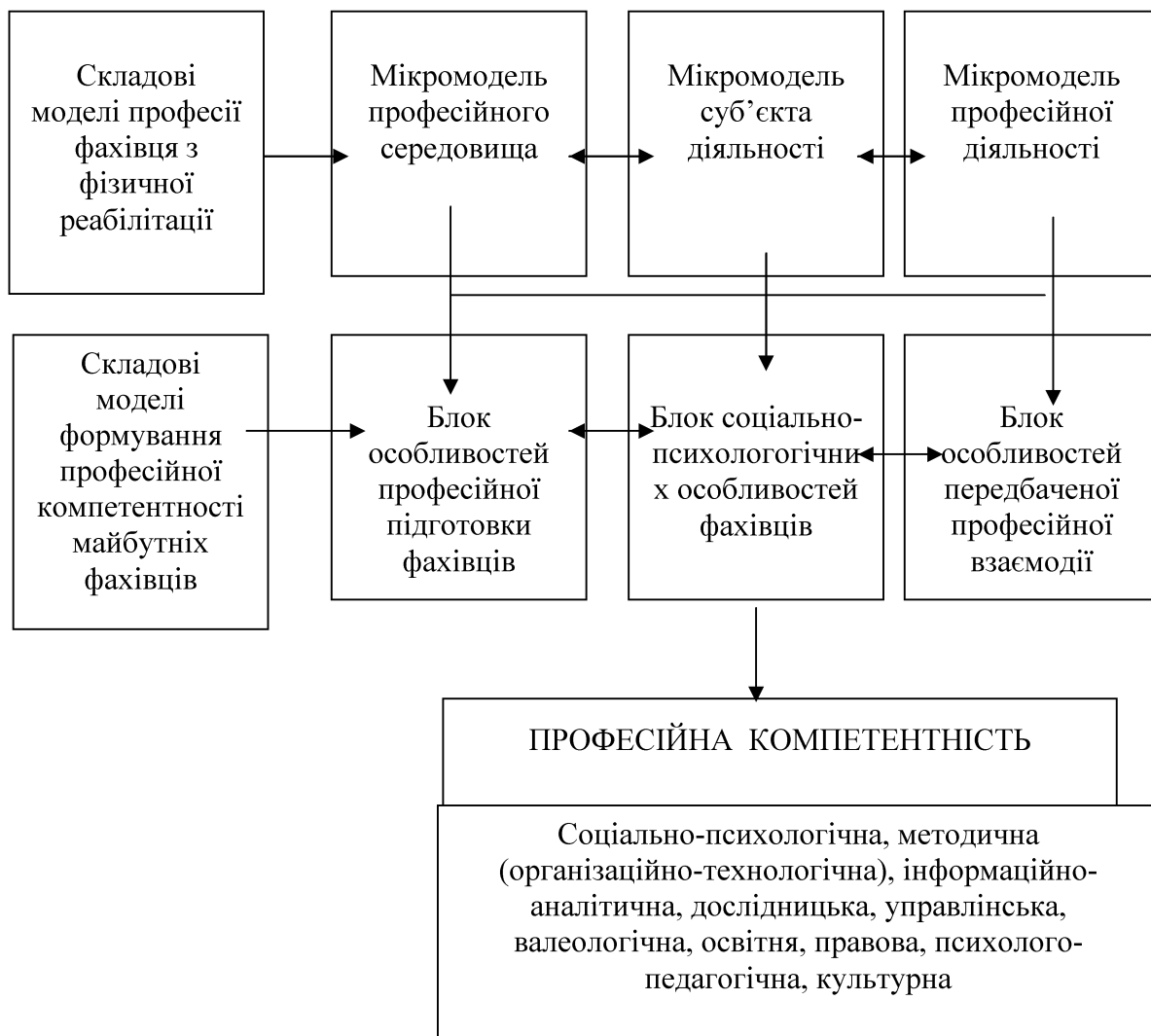

Рис. 1. Інтегративна модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації

Розроблена нами модель може бути охарактеризована як інтегративна, блок-схемна, понятійно-описова, в основі якої сконцентровано розгляд двох взаємопов'язаних її складових: 1) моделі професії фахівця з фізичної реабілітації; 2) моделі формування професійної компетентності студентів спеціальності "Фізична реабілітація".

Модель професії фахівця з фізичної реабілітації є складним утворенням, що складається з трьох взаємопов'язаних багатофункціональних компонентів, у зв'язку з цим до них ми застосували термін "мікромоделі": 1) мікромодель професійного середовища;

2) мікромодель суб'єкта діяльності; 3) мікромоделі професійної діяльності.

Мікромодель професійного середовища характеризує професію фахівця з фізичної реабілітації як цілісну систему, що включає об'єкт, суб'єкт, методи, засоби, процедури, умови, результат професійної діяльності.

Суб'єктами професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації виступають люди різного віку та статі або малі групи людей, які потребують комплексної реабілітаційної допомоги. Іншими суб'єктами реабілітаційної діяльності можуть виступати лікарі, психологи, родичі пацієнтів, тренер: спортивних команд, вчителі-дефектологи, соціальні працівники. Вплив методів і засобів фізичної реабілітації з метою відновлення порушень у стані здоров'я пацієнтів розглядається нами як об'єкт професійної діяльності реабілітолога.

До основних методів професійної діяльності реабілітолога належать: лікувальна фізична культура, фізіотерапія, масаж, кліматотерапія, працетерапія, механотерапія та ін. Їх практичне застосування забезпечується такими засобами: фізичними вправами, технічними приладами та апаратами, тренажерами різних класів, обладнанням фізкультурно-спортивних споруд.

Процедура професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації, як спосіб досягнення бажаного результату, реалізується у вигляді реалізації комплексних програм реабілітації пацієнтів різних нозологічних груп із застосуванням різноманітних методів і засобів фізичної реабілітації.

Умови професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації можуть належать до двох груп: виробничі – оснащення приміщень, відповідні санітарно-гігієнічні умови для проведення занять ЛФК, масажу, фізіотерапевтичних процедур, обладнання фізкультурно-спортивних об'єктів, ергономічність оточуючого простору з точки зору його функціональності; соціальні – пов'язані з активними міжособистісними контактами в системі “людина – людина”

основними з яких є “реабілітолог – пацієнт”.

Результат професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації в умовах, коли неможливо наперед алгоритмізувати все різноманіття професійних ситуацій, безпосередньо залежить від людського фактора, тобто від особистісних якостей фахівця.

Мікромодель суб'єкта діяльності відображує відносно сталу структуру професійної самосвідомості, цілісну систему професійно значущих соціально – психологічних якостей і здібностей людини як носія професійної Я-концепції, професійних норм, правил, традицій, етики, цінностей, культури, характерних для професії як соціально визнаного інституту.

Мікромодель професійної діяльності віддзеркалює особливості професії фахівця з фізичної реабілітації, що відноситься до типу “людина – людина” (за Є.О. Клімовим [2], специфіку фахової та загальної компетентності фахівця, необхідної для розв'язання ним різних завдань діяльності: професійних, соціально-виробничих, соціально-побутових.

Складовими цілісної моделі формування професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації виступають три взаємопов'язані блоки, що відображують прогнозований кінцевий результат професійної підготовки студентів – рівень їх професійної компетентності: 1) блок особливостей професійної підготовки фахівців; 2) блок соціально-психологічних особливостей фахівців; 3) блок передбаченої професійної взаємодії.

Блок особливостей професійної підготовки розкриває специфіку навчально-професійної діяльності студентів спеціальності „Фізична реабілітація”, умови формування системи спеціальних знань, умінь і навичок майбутніх реабілітологів. До них ми відносимо: 1) зміст та обсяг навчальних дисциплін, розподілених за різними циклами підготовки, що опановуються студентами; 2) рівень психолого-педагогічної й методичної підготовки викладачів вищого навчального закладу, використання ними інноваційних

педагогічних та інформаційних технологій, передового досвіду у сфері фізичної реабілітації, результатів науково-дослідної діяльності тощо; 3) особливості методичних традицій та уподобань викладачів профільних кафедр, що забезпечують викладання професійно орієнтованих дисциплін; 4) матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу вищого навчального закладу; 5) дотримання комплексу педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх реабілітологів.

Блок передбаченої професійної взаємодії розкриває специфічні особливості реабілітаційної діяльності, що реалізуються в системі активних суб'єкт-суб'єктних стосунків. У ній головною діючою особою виступає фахівець-реабітолог, який здатен разом із пацієнтом в умовах довірливих стосунків, взаємопорозуміння реалізувати індивідуально підібрану для нього програму реабілітації.

Отже, процесуальні вміння, якими повинен володіти реабітолог, повинні сприяти реалізації реабілітаційних програм для хворих різних нозологічних груп. Цілком очевидна необхідність підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до ефективної побудови відносин у системі „реабітолог – пацієнт”. Реабітолог, як основний суб'єкт реабілітаційної діяльності, повинен уміти мотивувати пацієнта на здоровий спосіб життя, сприяти руйнації стереотипів, пов'язаних із хворобою, вибору способів оптимістичного реагування на тимчасову непрацездатність або тривалу інвалідність.

У зв'язку з цим доцільним є виділення блоку соціально-психологічних особливостей майбутніх реабітологів у контексті специфіки передбаченої професійної взаємодії у системі „реабітолог – пацієнт”. Професійна підготовка майбутніх реабітологів вимагає врахування специфіки взаємодії між людьми, сформованості соціально-психологічної компетентності студентів.

Соціально-психологічна компетентність, як усвідомлений досвід спілкування між людьми, формується та актуалізується в умовах безпосередньої міжособистісної взаємодії та проявляється у високому рівні емпатії, адекватній самооцінці, толерантному відношенні до іншої людини як до найвищої цінності. Рівень її розвитку залежить від сформованості у студентів комунікативних, інтерактивних, перцептивно-рефлексивних, самопрезентативних, організаційних умінь.

До інших компонентів професійної компетентності ми також відносимо: 1) методичну (організаційно-технологічну) компетентність – володіння різними методами та засобами фізичної реабілітації на основі ґрунтовних знань фізіологічних і біохімічних аспектів функціонування органів і систем організму людини; 2) інформаційно-аналітичну компетентність – володіння сучасними інформаційними технологіями, розуміння сфери їх застосування у професійній діяльності, вміння критично аналізувати наукову інформацію; 3) дослідницьку компетентність – володіння сучасними науковими методами досліджень у фізичній реабілітації, фізичній культурі й спорті; 4) управлінську компетентність – володіння методами, прийомами керування власною професійною діяльністю та діяльністю інших суб'єктів реабілітації; 5) валеологічну компетентність – володіння сучасними валеологічними практиками (масажем, самомасажем, аромотерапією, аероіонотерапією, апітерапією, дієтотерапією, методиками загартування тощо), вміння будувати програму власного здорового життя з використанням різних валеологічних засобів; 6) освітню компетентність – усвідомлену здатність до професійного та особистісного саморозвитку, цілеспрямованого вдосконалення професіоналізму; 7) правову компетентність – володіння нормативно-правовою базою в галузі фізичної реабілітації, фізичної культури та спорту; 8) психолого-педагогічна компетентність – володіння знаннями з психології особистості, прийомами педагогічного

менеджменту; 9) культурну компетентність – знання специфіки національних культур і традицій різних груп населення та принципів роботи з ними, культури міжособистісних. Стосунків, 10) “здоров’язберігаючу компетентність” можна сформулювати як певний рівень медично – валеологічної грамотності студента, стан соціального благополуччя, ступінь розвитку творчих сил, фізичних, психічних і розумових здібностей людини, виражених в організації її життєдіяльності, у ставленні до самої себе, інших людей, до природи.

Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності фахівців з фізичної реабілітації ми віднесли до чотирьох груп:

1) організаційні: діалогізація взаємодії студентів, розширення сфери навчального спілкування за рахунок пролонгованих форм групової навчальної діяльності, що найбільш адекватно спрямовують майбутніх реабілітологів на гнучку реалізацію професійних функцій; активний професійний тренінг у реальних умовах взаємодії з пацієнтами на клінічних базах; розвиток активної пізнавальної та дослідницької позиції студентів;

2) змістовно-технологічні: інтегрування та структурування професійно-орієнтованих елементів знань; розвиток професійного мислення студентів на основі горизонтальної (внутрішньопредметної) та вертикальної (міжпредметної) інтеграції змісту трьох циклів професійно-орієнтованих дисциплін: медико-біологічних, реабілітаційного спрямування, фізкультурно-спортивних; подолання фрагментарного, монопредметного характеру підготовки студентів; відмова від передачі абстрактних знань, відірваних від практики; співвіднесення навчальних ситуацій з реальною професійною діяльністю, перегляд підходів до організації самостійної роботи студентів, надання студентам інформаційного простору для самонавчання та самоконтролю; аналіз

ситуацій професійної діяльності як одиниць професійного досвіду;

3) контрольно-оцінні: орієнтація студентів на самооцінку рівня професійної компетентності; експертно-часове оцінювання якості набутих знань, умінь і навичок студентів (їх системності, цілісності, мобільності);

4) акмеологічні: діагностика розвитку особистості студентів, зокрема їх процесуальних умінь: комунікативних, інтерактивних, перцептивно-рефлексивних, самопрезентативних, організаційних.

Висновки. Таким чином, нами розроблено модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, здійснено її компонентний аналіз, визначено комплекс педагогічних умов організації навчально-професійної підготовки студентів, що сприяють підвищенню ефективності формування їх професійної компетентності.

До подальших напрямків досліджень слід віднести більш глибоке вивчення закономірностей та особливостей технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в умовах групової навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дружинин В.В. Проблеме системологии / В.В. Дружинин, С.Д. Конторов - М.: Сов. радио, 1976. - 296 с.
2. Юшмов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Юшмов. – Ростов-на-Дону: “Феникс”, 1996. – 512 с.
3. Окса М.М. Вивчення дисципліни загальнопедагогічної підготовки вчителя у педагогічних вузах України (1917 – 1991 рр.) / М.М.Окса. – К.: ТОВ «Між нар. фін. агенція», 1997. – 315 с.
4. Аносов І.П. Педагогічна антропология в системі підготовки майбутнього вчителя / І.П.Аносов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб.наук.пр. / за ред. Єрмакова С.С. - Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2004. - № 2. – С. 3 – 14.

АНОТАЦІЯ

Воронін Д.Є. Модель формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації. У статті розкрито сутність моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації, визначено комплекс педагогічних умов успішної реалізації у навчальному процесі.

Ключові слова. *Модель, модель формування професійної компетентності, компоненти професійної компетентності, умови формування професійної компетентності.*

АННОТАЦИЯ

Воронин Д.Е. Модель формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по физической реабилитации. В статье раскрывается сущность модели формирования профессиональной компетентности будущих специалистов по физической реабилитации, проанализированы педагогические условия ее успешной реализации в учебном процессе.

Ключевые слова. *Модель, модель формирования профессиональной компетентности, компоненты профессиональной компетентности, условия формирования профессиональной компетентности.*

SUMMARY

The model of professional competence formation of future specialists in physical rehabilitation. In the article the essence of model of professional competence formation of future specialists in physical rehabilitation is considered, the pedagogical conditions of successful implementation in educational process are analyzed.

Key words. *Model, model of professional competence, the components of the professional competence, the conditions of professional competence formation.*